

Г. С. ФЕДИНЯК

РОЗВИТОК КОНВЕНЦІЙ З ПИТАНЬ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Розглядається еволюція міжнародних багатосторонніх договорів з питань шлюбу і сім'ї, аліментів, захисту дітей. Стаття містить короткий огляд європейських конвенцій і конвенцій ООН. Звернено увагу на конвенції, які прийняті в останні десятиліття.

Ключові слова: міжнародне приватне право, конвенція ООН, європейська конвенція, Гаазька конвенція, відносини між подружжям, права батьків, усиновлення, аліментні зобов'язання.

Фединяк Г. С. Эволюция конвенций по вопросам семейных правоотношений

Рассматривается эволюция международных многосторонних договоров по вопросам брака и семьи, алиментов, защиты детей. Статья содержит краткий обзор европейских конвенций и конвенций ООН. Обращено внимание на конвенции, которые приняты в последние десятилетия.

Ключевые слова: международное частное право, конвенция ООН, европейская конвенция, Гаагская конвенция отношения между супругами, права родителей, усыновление, алиментные обязательства.

Phedinyak Galyna. The Evolution of Conventions on Family Relationships

The article describes the evolution of the international multilateral treaties on marriage and the family, child support, child protection. The article provides a brief overview of European conventions and UN con-

---

© Фединяк Галина Степанівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка

ventions. Attention is drawn to the convention that adopted in recent decades.

Key words: *the international private law, UN Convention, the European Convention, Hague Convention, relations between spouses, rights of parents, adoption, maintenance obligations.*

Сімейні правовідносини з іноземним елементом часто врегулюють норми міжнародних багатосторонніх договорів. Вони прийняті в різний час та містять переважно уніфіковані колізійні, а не матеріально-правові норми. Це засвідчують, зокрема, перші Гаазькі конвенції: про врегулювання колізій законів у сфері укладення шлюбу 1902 р., про врегулювання колізій законів і про юрисдикцію стосовно розірвання шлюбів та судового розлучення подружжя 1902 р., про колізії законів стосовно особистих та майнових відносин подружжя 1905 р., про врегулювання опіки над неповнолітніми 1902 р., про обмеження дієздатності повнолітніх та піклування над ними 1905 р.

Із середини ХХ ст. кількість міжнародних багатосторонніх договорів збільшується. Одним із перших документів цього періоду є універсальна Конвенція про стягнення аліментів за кордоном від 20 червня 1956 р. (Нью-Йорк). Розроблена під егідою ООН, ця універсальна Конвенція врегулювала, зокрема, механізм передання прохання про стягнення аліментів з відповідача, передання рішень та інших судових постанов у договірну державу, від якої залежить виконання цих документів. Україна приєдналася до цієї Конвенції 20 липня 2006 р.

З метою дотримання прав людини та її основних свобод, ООН було запропоновано багатосторонню Конвенцію про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбів від 7 листопада 1962 р. (набрала чинності 9 грудня 1964 р.). Учасницями цієї Конвенції є майже 40 держав. Норми Конвенції спрямовані на усунення застарілих законів та звичаїв щодо оформлення шлюбів, зокрема на повну ліквідацію шлюбів між дітьми та угод між батьками дітей про їх одруження ще до досягнення ними шлюбного віку.

Багатосторонньою угодою, що запропонована ООН і яка стосується питань, пов'язаних з оформленням шлюбу, є Конвенція про громадянство одруженої жінки від 20 лютого 1957 р. (набрала чинності для України 16 грудня 1958 р.). У Конвенції беруть участь понад 60 держав. Конвенція містить правило, відповідно до якого реєстрація шлюбів між громадянами певної держави та іноземцями не буде автоматично змінювати громадянство дружини (це стосується й розірвання шлюбу між громадянином певної держави та іноземною особою, а також зміни громадянства чоловіком під час існування шлюбу). Вказане правило відображено в законодавстві України з питань громадянства.

В 70-х роках ХХ ст. прийнято декілька Гаазьких конвенцій стосовно укладення й розірвання шлюбу та режиму майна подружжя. Зокрема, відомими є Конвенція про визнання розлучень та рішень про роздільне проживання подружжя від 7 червня 1970 р., Гаазька Конвенція про укладення шлюбу та визнання дійсності шлюбів від 14 березня 1978 р. Остання Конвенція замінила Гаазьку Конвенцію про регулювання колізій законів у сфері укладення шлюбу від 12 червня 1902 р. Це також Гаазька Конвенція про право, застосовуване до режимів власності подружжя від 14 березня 1978 р.

У другій половині ХХ ст. було прийнято декілька конвенцій стосовно дітей. Це Гаазька Конвенція про юрисдикцію і застосовуване право щодо захисту неповнолітніх 1961 р. Іншою є Конвенція про юрисдикцію, застосовуване право й визнання рішень про усиновлення від 15 листопада 1965 р.

Оскільки захист інтересів дітей вважається питанням вагомого значення, 25 жовтня 1980 р. в Гаазі було прийнято Конвенцію про цивільні аспекти міжнародного викрадення дітей. Метою цієї Конвенції є забезпечення негайного повернення дітей, незаконно переміщених чи утримуваних у договірній державі й гарантування ефективного дотримання права опіки та доступу в усіх договірних державах. Про необхідність приєднання держав до зазначеної Конвенції свідчить відповідна судова практика, зокрема така справа. Свого часу між громадянкою СРСР та громадянином однієї з держав, де діють норми мусульманського права, і яке сповідував цей

іноземець, в Україні було зареєстровано шлюб. Сім'я мала постійне місце проживання в м. Києві. Після 1991 р. шлюб було розірвано одним із районних судів м. Києва. Народжена в шлюбі дитина залишилась під опікою матері. Батько дитини змінив місце проживання, переїхавши на постійно у державу свого громадянства. Рішення суду України у цій іноземній державі не визнавалося.

За деякий час батько дитини запрошує колишню дружину та дитину відвідати державу його постійного місця проживання з метою оздоровлення дитини строком на 4 місяці. Після переїзду до цієї держави доньку було відібрано від матері мотивуючи тим, що у цій іноземній державі дівчинка дошкільного віку повинна виховуватися в родині свого батька. Матері не повернули дитину навіть тоді, коли вона залишала іноземну державу. Колишній чоловік пред'явив матері дитини рішення суду шаріату, відповідно до якого дівчинка – його донька, якій виповнилося 9 років, переходить під опіку батька.

Дитина утримувалася в жахливих санітарних умовах, змушена була розмовляти арабською мовою, носити одяг, прийнятий у державі місця перебування. За будь-які зустрічі зі своєю матір'ю її жорстоко карали.

Мати дитини зверталася до консульства та адвокатів, які домоглися майже неможливого: перегляду судом шаріату рішення суду першої інстанції та ще й із запрошенням у засідання дитини. Рішення суду шаріату залишилося в силі. Дитина знову повернулася у родину свого батька. Допомогти матері забрати свою дитину до України можна було б, використовуючи норми Конвенції про цивільні аспекти міжнародного викрадення дітей (Гаага, 25 жовтня 1980 р.), проте ні Україна, ні іноземна держава, про яку йдеться, не були на той час учасниками Конвенції.

Сьогодні Україна є учасником зазначеної Конвенції, оскільки вона ратифікувала її. Для України Конвенція набула чинності 1 вересня 2006 р.

З метою встановлення загальних норм про право, застосовуване до аліментних зобов'язань стосовно повнолітніх осіб, а також для узгодження з нормами Конвенції від 24 жовтня 1956 р. про право, застосовуване до аліментних зобов'язань стосовно дітей, в Гаазі 2

жовтня 1973 р. було підписано Конвенцію про право, застосовуване до аліментних зобов'язань. Ця Конвенція майже повністю замінила Конвенцію про право, застосовуване до аліментних зобов'язань стосовно дітей, укладену в Гаазі 24 жовтня 1956 р.

У 1973 р. була прийнята Гаазька конвенція про визнання та виконання рішень щодо аліментних зобов'язань. З останніх Гаазьких конвенцій відомою є Конвенція про захист дітей та співробітництво стосовно іноземного усиновлення від 29 травня 1993 р. Її норми ґрунтуються на принципах Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р., Декларації ООН про соціальні та правові принципи, що стосуються захисту та добробуту дітей, резолюції 41/85 Генеральної Асамблеї ООН від 3 грудня 1986 р. про передання дітей на виховання та їх усиновлення на національному й міжнародному рівнях. Зазначену Конвенцію було прийнято з метою, по-перше, створення гарантій дотримання основних прав дитини при здійсненні усиновлення, по-друге, створення систем співробітництва між державами для відвернення викрадення, продажу дітей, торгівлі ними, по-третє, забезпечення визнання усиновлення у договірних державах. Ніякі застереження до Конвенції не допускаються¹.

Однією з найновіших міжнародних угод є Гаазька конвенція від 19 жовтня 1996 р. про юрисдикцію, застосовуване право, визнання, виконання та співробітництво стосовно батьківської відповідальності та заходах по захисту дітей. Цей міжнародний договір спрямований на перегляд Конвенції про юрисдикцію і застосовуване право щодо захисту неповнолітніх 1961 р. Конвенція прийнята з метою уникнення конфліктів між різними правовими системами щодо юрисдикції, застосовуваного права, визнання та примусових заходів для захисту дітей. Цей міжнародний договір заміняє Гаазьку конвенцію про врегулювання опіки над неповнолітніми 1902 р.

Інша нова конвенція – Конвенція про міжнародний порядок стягнення аліментів на дітей та інших форм утримання сім'ї від 23 листопада 2007 р. (Гаага). Ця Конвенція чинності поки-що не набула. Вона побудована на основі кращих рис існуючих Гаазьких конвенцій та інших міжнародних актів, зокрема Конвенції ООН про стягнення аліментів за кордоном від 20 червня 1956 р. У відносинах

між договірними державами Конвенція 2007 р. може замінити Гаазьку конвенцію про визнання та виконання рішень щодо аліментних зобов'язань від 2 жовтня 1973 р. і Гаазьку конвенцію щодо визнання та виконання рішень, що стосуються аліментних зобов'язань по утриманню дітей від 15 квітня 1958 р., оскільки сфера їх застосування співпадає зі сферою застосування даної Конвенції. З тих же міркувань Конвенція 2007 р. покликана замінити також Конвенцію ООН про стягнення аліментів за кордоном від 20 червня 1956 р.

Доповнює Конвенцію 2007 р. Протокол про право, яке застосовується до аліментних зобов'язань від 23 листопада 2007 р. Конвенція 2007 р. враховує досягнення у сфері технологій і створює нові можливості використання новітніх технологій до аліментних зобов'язань як стосовно батьків, так і стосовно подружжя. Держава може поширити дію Конвенції на будь-які зобов'язання, що впливають з сімейних відносин, батьківства/материнства, шлюбу чи інших родинних відносин, включаючи зокрема зобов'язання стосовно соціально вразливих осіб. Конвенція передбачає не тільки норми про надання державами правової допомоги з питань стягнення аліментів за кордон, створюючи для цього необхідний організаційний механізм, але й норми про визнання та виконання іноземних рішень.

Такими є багатосторонні Гаазькі конвенції з сімейного права, а також ті, що укладені в рамках або під егідою ООН.

Окрему групу договорів з питань сімейного права складають акти ЄС та Ради Європи. Це, зокрема, Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) від 27 листопада 2008 р. (Страсбург). Вона ґрунтується на положеннях Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р., враховує норми Гаазької Конвенції про захист дітей та співробітництво стосовно міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 р., а також Рекомендацію 1443 (2000) Парламентської асамблеї Ради Європи: «Міжнародне усиновлення: захист прав дітей» та Білу Книгу Ради Європи про принципи та правові наслідки встановлення батьківських прав. Конвенція покликана замінити Європейську конвенцію про усиновлення дітей від 24 квітня 1967 р., деякі положення якої застаріли та суперечать практиці Європейського суду з прав людини.

Конвенція 2008 р. застосовується до усиновлення дитини, яка на момент подання усиновителем заяви про усиновлення не досягла 18 років, не перебуває чи не перебувала у шлюбі або зареєстрованому партнерстві та не досягла повноліття. Міжнародний договір охоплює тільки ті правові інститути усиновлення, якими створюються стійкі відносини батька (матері) та дитини.

Рада Європи розробила міжнародну конвенцію стосовно загальних основних принципів для вирішення проблем та положень про контакти на національному рівні, а також правил про транскордонні контакти. Результатом роботи Ради Європи стала Конвенція Ради Європи про контакти з дітьми, яка була прийнята 15 травня 2003 р. у Страсбурзі.

Конвенція визначила загальні принципи, які повинні застосовуватися до наказів про контакти, встановила відповідний захист та гарантії для забезпечення належного здійснення контактів та негайного повернення дітей після закінчення строку контакту, встановила правила співробітництва між центральними органами для сприяння й покращення контактів дітей з їх батьками та іншими особами, які пов'язані сімейними відносинами. Конвенція задумувалася як додатковий міжнародний документ, необхідний для регулювання рішень, що стосуються, зокрема, транскордонних контактів з дітьми.

Зазначене свідчить про наступне. Міжнародні багатосторонні договори приймалися в різні періоди розвитку суспільних відносин у сфері міжнародного приватного права. Першими були Гаазькі конвенції початку ХХ ст. З 50-х рр. ХХ ст. активна діяльність ООН призводить до прийняття багатьох універсальних конвенцій у сфері шлюбу та сім'ї. З 70-х рр. ХХ ст. приймаються нові Гаазькі конвенції, спрямовані на повну чи часткову заміну Гаазьких конвенцій початку ХХ ст. У кінці 90-х рр. минулого століття, на початку цього – приймаються нові міжнародні багатосторонні договори, в основному спрямовані на врегулювання прав дітей.

1. Фединяк Г. С. Міжнародне приватне право : підручник / Г. С. Фединяк, Л. С. Фединяк – К. : Атіка, 2012. – С. 295-305.

Phedinyak Galyna. The Evolution of Conventions on Family Relationships

The article describes the evolution of the international multilateral treaties on marriage and the family, child support, child protection. The article provides a brief overview of European conventions and UN conventions. Attention is drawn to the convention that adopted in recent decades.

International multilateral agreements taken at different periods of social development. The first were the Hague Conventions, which were adopted at the beginning of the last century. Many universal conventions have been adopted since the fifties of the last century the United Nations and in Hague. For example, Convention On the Recovery Abroad of Maintenance (New-York, June 20, 1956), Convention On the Law Applicable to Maintenance Obligation Towards Children (done at the Hague, on 24 October 1956).

New Hague Convention were adopted since the seventies of the twentieth century. They are taken to a full or partial change of the Hague Conventions, adopted in the early twentieth century. New international multilateral treaties adopted in the late nineties of the last century. They contain legal norms mainly on children's rights.

New international treaties in the sphere of regulation of family relations with foreign element recently adopted. For example, some of provisions of the 1967 European Convention on the Adoption of Children are outdated and contrary to the case-law of the European Court of Human Rights. Therefore on 27 November 2008 in Strasbourg the new convention was adopted – the European Convention of the Adoption of Children (revised).

This Convention applies to the adoption of a child who, at the time when the adopter applies to adopt him or her, has not attained the age of 18, is not and has not been married, is not in and has not entered into a registered partnership and has not reached majority. The Convention covers only legal institutions of adoption which create a permanent child parent relationship.

The article contains a brief overview of the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction

and the Hague Convention of 19 October 1996 on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Co-operation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children.

The Convention on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Co-operation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children 1996 was proposed as the Convention of 5 October 1961 concerning the powers of authorities and the law applicable in respect of the protection of minors needs to be revised. Convention 1996 replaces the Convention Governing the Guardianship of Minors, signed at The Hague on 12 June, 1902. It aims to avoid conflicts between different legal systems in respect of jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of measures for the protection of children.

The Council of Europe has developed an international Convention designed both to establish common basic principles for resolving contact issues at the national level and to make provisions concerning transfrontier contact. As a result, the Council of Europe Convention on Contact Concerning Children was adopted on 15 May 2003 in Strasbourg.

The Convention defined general principles to be applied to contact orders, established appropriate protections and guarantees to ensure the proper exercise of contact and the immediate return of children at the end of the period of contact, established co-operation between central authorities, judicial authorities and other bodies in order to promote and improve contact between children and their parents, and other persons having family ties with children. Such an additional international instrument is necessary to provide solutions relating in particular to transfrontier contact concerning children.

Desiring to improve co-operation between States for the international recovery of child support and other forms of family maintenance, seeking to take advantage of advances in technologies and to create a flexible system which can continue to evolve as needs change and further advances in technology create new opportunities, 23 November 2007 States were proposed Convention on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance.

The Convention seeks to establish a universal system of co-operation between the authorities of the different States, will ensure the availability

of applications for the establishment of maintenance decisions, to provide for the recognition and enforcement of maintenance decisions, to identify effective measures for prompt enforcement of maintenance decisions.

The Convention replaces the United Nations Convention on Recovery Abroad of Maintenance of 20 June 1956, and in many cases replaces the Hague Convention of 2 October 1973 on the Recognition and Enforcement of Decisions Relating to Maintenance Obligations and the Hague Convention of 15 April 1958 concerning the recognition and enforcement of decisions relating to maintenance obligations towards children.

Key words: the international private law, UN Convention, the European Convention, Hague Convention, relations between spouses, rights of parents, adoption, maintenance obligations.